

Гуцол К. В. Наративна компетентність в умовах мережевої культури *Концептуальні шляхи розвитку науки та освіти* : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 27-28 лютого 2023 року. Львів : Львівський науковий форум, 2023. С. 31–36. URL: <http://lviv-forum.inf.ua/save/2023/27-28.02/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf> (дата звернення: 15.06.2023) (0,33д.а.).

УДК 159.923.2:81'23

Гуцол Кирило Віталійович, PhD з психології, старший науковий співробітник лабораторії когнітивної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України
ORCID iD 0000-0002-2820-2590

НАРАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ В УМОВАХ МЕРЕЖЕВОЇ КУЛЬТУРИ

Сучасні соцмережі, стрімінгові платформи, відеохостинги та месенджери стали новою реальністю не тільки для конструювання соціальних зв'язків, а й простором для самовираження та самоідентифікації особистості.

У період масового долучення людей до перших соцмереж, основним аргументом користувачів щодо вибору тієї чи іншої платформи була можливість спрощення процесу обміну інформації, а також об'єднання людей в групи однодумців. В деякій мірі Інтернет-простір надає особистості можливість зберігати себе інкогніто, що, у свою чергу, породжує можливість створення розмаїття альтернативних Я-образів. Знеособленість стає однією з опорних особливостей віртуальної ідентичності або «віртуальної особистості». Фрейми ідентичності стають рухливими, а самосприйняття оформлюють нову дискурсивну реальність сучасності, яка характеризується множинністю, незавершеністю, поверхневістю та скороченням меседжів особистості.

Соціальні Інтернет-мережі стрімко трансформуються на користувацькі блогосфери, де центральне місце займає авторський текст (пост) або поєднання тексту та зображень (відео, фото, анімованих gif-картинок, мемів тощо). Блогосфера здатна сприяти вибудовуванню самоідентичності особистості, як на індивідуальному, так і соціокультурному рівнях. **32**

Так, блоги спроможні допомагати людині не тільки виражати поточні думки на актуальні теми, а й звертатись до збережених в автобіографічній пам'яті уривків минулого, спрямовуватись на формування бажаного Я-образу через діалог з колажем «Інших». Отже, «користувацька сторінка» індивіду стає однією з варіацій дискурсивного декларування, конструювання досвіду, новим типом автонаративу.

В умовах мережевої культури та її вектором на публічність, блог надає можливість людині повідомити оточенню про себе. Презентуючи різні аспекти особистості, змінюючи її соціальний статус та факти біографії, соціальні мережі та блогосфера надають людині можливість експериментувати зі способами

конструювання досвіду через оформлення профілю, аватару, даних про користувача, створення повідомлень.

Головну роль в блозі займає авторський текст, що передбачає певний рівень сформованості наративної компетентності її автора, сформованість у нього здатності виокремлювати та інтерпретувати наративні висловлювання Іншого, тобто, виявляти наративи в соціокультурних текстах (за текстом бачити наратив) та вибудовувати на цій основі власні наративні конструкти.

Атрибутивні форми наративного конструювання досвіду розрізняються в блогах різних Інтернет-платформ, що, у свою чергу, зумовлює мету: визначити особливості сформованості наративної компетентності користувачів самих популярних соціальних мереж.

Для досягнення поставленої перед нами мети було проведено експериментальне дослідження для визначення рівнів сформованості наративної компетентності респондентів за авторською методикою, що передбачає: підбір необхідного наративного матеріалу для опрацювання респондентами; розробку діагностичних завдань до обраних нами текстів; алгоритм визначення в особистості певного рівня сформованості зазначеної компетентності; залучення групи експертів для визначення рівнів наративної компетентності респондентів.

Визначаючи критерії відбору наративного матеріалу для опрацювання респондентами, ми спиралися на теоретичні положення У. Еко про «відкритість» тексту, концепцію М. Бахтіна про діалогічність та концепцію Н.В. Чепелевої про структурно-сміслову організацію тексту як чинника його розуміння.

У нашому дослідженні ми керувалися наступними критеріями відбору текстів-наративів.

1. Діалогічність тексту: персоніфікованість – наявність у тексті елементів, які характеризують автора–твору і його ставлення до тих чи інших проблем; адресованість, яка визначається тим, наскільки автор уявляє своїх читачів, яка–сила їх впливу на висловлювання, особливо на його композицію та стиль; наявність у тексті осередків, які дають реципієнтові можливість зупинитися,– обдумати прочитане, відреагувати, висловити своє ставлення до змісту, поставити запитання до автора, тощо; включення в смисловий простір тексту різних точок зору на матеріал, що–викладається, зіставлення різних смислових позицій.

2. Структурованість – інформаційна насиченість тексту-наративу, яка включає в себе когнітивну, рефлексивну та регулятивну інформацію, а також її рівномірний розподіл по всьому тексту [2]. Львівський науковий форум 33

3. Лаконічність, що передбачає обмеження на обсяг текстів для опрацювання. Для визначення рівня сформованості наративної компетентності особистості респондентам для ознайомлення та опрацювання було запропоновано 5 текстів: оповідання П. Вілларда «Старий телефон», уривок з роману М. Кідрука «Жорстоке Небо», оповідання Г. Букая «Шукач», уривок з повісті В. Бурлакова «Життя P.S.», уривок з оповідання С. Жадана «Матвій».

Серед них респонденти мали довільно обрати будь-які три тексти та виконати 14 завдань до кожного з них, завдання були розроблені з урахуванням

вищенаведених критеріїв сформованості наративної компетентності особистості на кожному з трьох рівнів: передсмысловому, смысловому, метасмысловому, а також двох проміжних рівнях [1].

Вибірку учасників експерименту склали 150 осіб – активних користувачів соцмереж віком від 18 до 57 років (86 жінок та 64 чоловіків). Респондентів було об'єднано в 5 груп по 30 осіб у кожній залежно від їх уподобань та ступеня активності в соціальних мережах: – Ютуб-блогери; – Інстаграм-блогери; – ТікТок-блогери; – Фейсбук-блогери; – Телеграм-блогери.

Даний розподіл респондентів був обумовлений припущенням про нерівномірність сформованості наративної компетентності в блогерів, які є користувачами різних соцмереж.

У такому випадку, тенденції розвитку наративної компетентності цих респондентів зумовило б виокремлення цільової аудиторії тренінгу – блогерів певних соціальних мереж, які мають більш низький рівень сформованості наративної компетентності і, в першу чергу, потребують його підвищення. Спираючись на ці припущення, для досягнення мети дослідження, нами було поставлено завдання схарактеризувати особливості сформованості наративної компетентності в активних користувачів популярних соцмереж.

Для наочності висвітлення результатів статистичного аналізу даних щодо розподілу представників професійних груп за рівнями сформованості їхньої наративної компетентності, вибіркам присвоєно коди: 1 – Фейсбук; 2 – Ютуб; 3 – Телеграм; 4 – ТікТок; 5 – Інстаграм. Тест Ливеня показав, що суттєвих статистичних відмінностей між дисперсіями вибірок не було виявлено ($p > 0,989$), що вказує на правомірність застосування нами дисперсійного аналізу [1].

Для досягнення найбільшої ефективності розвитку наративної компетентності користувачів соцмереж ми вбачаємо в розробці двох окремих модулів тренінгу для осіб, які мають передсмысловий та смысловий рівні її сформованості.

Мета тренінгу як системи комплексних розвивальних завдань полягає в підвищенні рівня сформованості наративної компетентності особистості в цілому: засвоєнні тренінгової групи системи понять і уявлень щодо наративної компетентності як складової комунікативної компетентності, набутті наративних навичок, досвіду пошуку ефективних шляхів розв'язання особистих проблем в діалозі, опануванні дискурсивних технологій конструювання досвіду особистості. 34

Програма тренінгу передбачає розширення та ускладнення завдань, поступовий перехід від вправ на виокремлення окремих текстових елементів та ситуацій, що експлікуються в висловленнях, постановки запитань за змістом тексту, до завдань на управління власною наративною активністю: рефлексію власних інтерпретаційних процесів, прогноз наслідків від знайомства з певними наративами, аналіз труднощів при розумінні текстів, організацію продуктивної діалогічної комунікації учасників тренінгової групи [2].

У тренінгу прийняло участь 60 осіб, які були розподілені на 4 групи по 15 осіб. Процедура проведення тренінгу передбачає 20 занять загальною тривалістю 60 годин (30 годин на кожний модуль). Заняття проводяться щотижнево, тривалістю по 3 години.

Результати експериментального дослідження показали статистично значимі відмінності в сформованості рівня наративної компетентності лише між двома групами: користувачі відеострімінгу Ютуб і користувачі соцмережі Інстаграм. Незважаючи на відмінності між сформованістю наративної компетентності в досліджуваних групах, припущення щодо нерівномірності її сформованості в користувачів популярних соціальних мереж достовірно не підтвердилося, а попередній намір спрямувати тренінг на одну з п'яти вищезазначених груп користувачів соцмереж виявився необґрунтованим.

Основна частина занять першого модуля містить комплекс завдань, які впродовж тренінгу поступово ускладнюються та спрямовані на розвиток здатностей особистості:

- ситуативно вербалізувати власний досвід з метою навчання створювати «Я- висловлювання»;
- тематично організувати тексти наративів на прикладі оповідальних текстів художньої літератури та певних ситуацій з життя учасників групи шляхом створення «Я- висловлювань»;
- створювати та аналізувати наративи, що передбачає завдання на:
 - встановлення причинно-наслідкових зв'язків між складовими тексту наративу;
 - встановлення просторово-часових зв'язків між складовими тексту наративу;
- організацію продуктивної діалогічної комунікації учасників групи щодо конструювання та реконструювання автонаративів [2].

Змістовно завдання до цих текстів можуть бути різноманітними та складати дві групи вправ.

Першу групу становлять вправи на розвиток здатностей аналізувати поверхневу структуру та зміст текстів автонаративів на інформаційному рівні:

- доводити структурно-сміслову цілісність тексту; визначати тему; – формулювати основну думку;
- виокремлювати структурно-сміслові фрагменти, що співвідносяться з композицією наративу;
- знаходити ключові слова, що передають інформаційний план тексту;
- співвідносити фрагменти наративів між собою та з цілим текстом; визначати функціональну спрямованість наративів.

Другу групу становлять вправи на розвиток інтерпретаційно-продуктивних здатностей особистості:

- відтворювати наратив на основі самостійно сформульованих питань до автора;
- визначати композиційну схему наративу; – відтворювати текст згідно самостійно складеного плану;

35

- відтворювати текст на основі тез, таблиці, схеми; – виділяти проблеми, до розв'язання яких прагне автор;
- визначати засоби зв'язку окремих складових частин наративу;
- прогнозувати власні припущення щодо подальшого розвитку змісту тексту наративу.

Основна частина занять другого модуля містить комплекс завдань, спрямованих на розвиток здатностей особистості продуктивного тлумачення:

- рефлексувати множинність власних інтерпретаційних процесів та їх підстав;
- прогнозувати наслідки від знайомства з певними нарративами;
- аналізувати труднощі, що виникають при розумінні тексту;
- встановлювати смислові зв'язки між окремими автонаративами, інтегрувати автонаративи в твір;
- визначати принципи смислотворення життєвого твору (рефлексію можливостей «Я» та Іншого в діалогічних відношеннях з Іншими; формування позиції співавторства з Іншим, реалізацію потенціалу життєвого твору як форми втілення особистісного та життєвого проєктів [2]).

Аналіз відповідей учасників тренінгу, що передбачали суб'єктивне оцінювання власних досягнень, набутих під час тренінгу, за окремими критеріальними ознаками сформованості основних рівнів нарративної компетентності (згідно теоретичній моделі нашого дослідження), засвідчує, що:

- уміння, сформованість яких передбачено передсмисловим рівнем нарративної компетентності виокремили в себе 100% респондентів, що співпадає з результатами, отриманими за процедурою визначення рівні нарративної компетентності особистості (за результатами виконання завдань до трьох текстів);
- уміння, сформованість яких передбачено смисловим рівнем нарративної компетентності виокремили в себе 86,67 % респондентів (52 особи), проте за процедурою визначення рівнів нарративної компетентності особистості (за результатами виконання завдань до трьох текстів) уміння, що віднесено до смислового рівня її сформованості, визначено в 91,67 % (55 осіб);
- уміння, сформованість яких передбачено метасмисловим рівнем нарративної компетентності, виокремили в себе 13,33 % респондентів (8 осіб), проте за процедурою визначення рівнів нарративної компетентності особистості (за результатами виконання завдань до трьох текстів) уміння, що віднесено до смислового рівня її сформованості, визначено в 8,33 % (5 осіб).

Отже, результати експериментального дослідження показали статистично значимі відмінності в сформованості рівня нарративної компетентності лише між двома групами: користувачі відеохостингу Ютуб і користувачі соцмережі Інстаграм. Проте незважаючи на виокремлені відмінності між сформованістю нарративної компетентності в досліджуваних групах, наше припущення щодо нерівномірності її сформованості в користувачів популярних соціальних мереж достовірно не підтвердилося, а наш попередній намір спрямувати тренінг розвитку нарративної компетентності на одну з п'яти вищезазначених груп користувачів мережі Інтернет виявився необґрунтованим. 36

ЛІТЕРАТУРА 1. Гуцол К. В. Діагностика сформованості рівнів нарративної компетентності особистості. Особистісні та ситуативні детермінанти здоров'я : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (22 листопада 2019 р.). Вінниця : Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2019. С. 77–81. 2. Чепелева Н. В., Рудницька С. Ю., Гуцол К. В. Теоретико-методичні основи та структурно-змістові складові програми тренінгу

нарративної компетентності особистості. Актуальні проблеми психології: Збірник наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Т.П. Психологічна герменевтика. 2020. Вип. 12. С. 113–131. 3. Рудницька С. Ю., Гуцол К. В. Нарративна компетентність як визначальна складова комунікативної компетентності особистості. Психологічні проблеми особистості на сучасному етапі розвитку суспільства : зб. матеріалів XI міжнар. наук.-практ. конф., м. Ніжин, 7-8 квітня 2021 р. Ніжин, 2021. С. 10–16. URL: http://www.ndu.edu.ua/storage/2021/11_conf_zbirm_psycho.pdf#page=11